

Инсанын зүмдө, истибадада галиб көлөчү күнүн узагда олматдыгынын эдиб көчү нөстө вактын да өз чарасотго хөбөр вериди.

Жазычынын «Чобан» (1912), «Интигамчы хоруз» (1912), «Үрөк тикмек өз Жаху гурбан барамы» (1913), «Давышан куула» (1913) пьесалары да ингилабдан аэвля йазылмышыр. Бу пьесалар аяр-арылыгыда реалист эсарлар олсалар да, идея негсанларындан да хали дежилер.

Лакин сонрак пьесаларинда, хуусуила ингилабдан сонрак эсарларинда Абдулла Шаиг чох иралайе кетмишир. Онун эсарларинда нем идея, нем де ичтимаи мотивлер тамамила дэжишмиши, башга характер алмышир.

А. Шагини мөвзусу шифини халг эдэббиятындан алынмыш эсарларинда жени ичтимаи ма'на өзүнү ачмг-аждан бурзэа верир. «Эл олгу», «Вөтөн» пьесалари бу чанатдан характеринкир.

Үчүнчү чылдын севидиричи чөнөтлөриндэн бери де олур ки, эввалки сечилмиш эсарлариндэн фэргил оларат көркөмли эдибон бир сыра эсарлари илк дөфө бу чилда дахил едилмишир.

Абдулла Шагини ушгалар үчүн жазылмыш эсарларини кулл халинда чандан чыхмасы балаларымызга гижмөтлн нөдййедир.

Иса ГҮММӨТОВ

Не үчүн мөкөнлөр көңөр адамларын көзүнө көрүмкэ итөмөрлөр? Не үчүн Јад нөздөрдө горуурлар?

Јуурьыда гејд етдик ки, мөкөнлөр мирвари ахтарырлар. Бу сайыа онларын тајы-барабери Јохур. Истинлик мөкөн гајыгына бахсаныз, селде эскерге бүктүлүмү мирвари тапарсыыз. Дүңайым һәр һансы ээркөр магаасынын базила ила билон мирварилар. Јемэји-ичмөји чох үчүз баша көлөн, пул танымайан, эјилоринэ бир элчичи үчүз парча кеширэн мөкөнлөрин мирвари инара көрөдир?

Төөсүф ки, бу хырда етијачалара инди тиркөк де элаво олунбу. Буна да онлары гараларына адымбайдым дүшөн, Јаваш-Јаваш үрөклөрүнө кырын чин өз малај таңчрлөри өјрөдүблөр. Таңчр гајыгылары мөкөн карваларын даламча кээр; һәр күн бу сөдөлөөһ адамлары төлөһиб балыгыларын, мирварилорини голар, эвэинде бир мујдот хуруш эјлөчкө шөјлөр верөдилөр. Эср мујдот сонра мөкөнлөр тиркөк багышларлар—эввалчо нулсуа, сонра иса...

Бүтүн милләтлөрдөн олак таңчрлар мөкөнлөрдө рафтарларында үч принсин эсас кетүрүрлөр: алаңда үчүз алмалы; тиркөк гытылга вермалн (гој һөмиш мөһтач галсылар); бејинларин долдурмалы ки, Јад кәслөрдэн, хуусун вөнүктә адамларында саткысылар, чүтин онлар горукулу өз тәһүкәдидирлар. Сонунчу шөртә инандырмаг о гөдөр де чөтин дејилди—најон ки, онда көрүрдүн Андаман дөңизинде гулдулар пејда олдулар өз бир чүт мирвари үстүндө мөкөн гајыгысы сулара гөр етдилөр.

Олур ки, һүрчүдүлүш, түнөкө, тиркәкә ээр һөрлөмиш мөкөнлөр Јад адам көрәндә дөһшәтә көрдирилөр. Әлбәттә, тәкчө гајыгыларда эјлөнчөли хырдават шөјлөр, бир де тиркәкә, «едалды» түстү илә долу гәлјан кәздирөн «һамиләриндөн» савалы.

ВЕДЗО

Ведзо гөбилендирэн олак адамлар Мадагаскарын Чөнүб-Гөрб сайинда долашырлар. Ведзоларда Јашлы адамын мүстәгил һојаты ата «евн» —гајыг дарьсгаллыг едан мөгәмдан башлајыр. Бу заман бүтүн айла Јыгышкы огула—кәләчәк айла башчысына сәјјар кома дүзәдиләр.

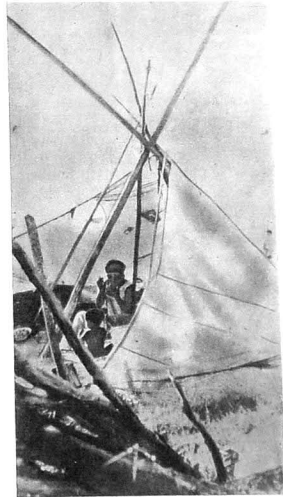
Сәјјар кома турмага тојдан хелји габат башлајырлар. Бууну үчүн дост гөбилендир—миксаларын сакныри илә даншылар. Чүнки миксалар мешәдә Јашајырлар өз ведзолар дөңиз нечә таньајырларса, онлар да мешәни еләчә таньајырлар. Миксалар ахтарыб мешәдөн Јоғун, дүз өз Јүнкүл ағачлар тапмалыдырлар, беш метр узунлугунда ағачдан дүздөдилән гајыг чөм ијирин килограм агьарлыгында олмалыдыр. Көвдән бычгага Јахшыча Јонурлар, балмгытулары илә рөндөлөјирләр өз мешәдә гојурлар ки, гүрусун. Кәләчәк команн ағачы узун мујдот, бә Јан лап бир ил күнүн алтында галыр.

Сонра миксалар ону сайна, шөртләшкәдиләр Јерә кәтирилөр—ведзолар онлары бурда кәздириләр. Эң мәсүл мөрһала да бу заман башлајыр: һәрә элине Јекә бир даш чөкјәк (ведзоларын

фиркинчә ағачы дөмир сөдөләјө биләр) алаиб көвдөн гајыга чалырлар. Бу чох чөтин, эввалды ишидр—беш адам ики һәфтәчәһ ишләмәли олур. Лакин гајыг һәлә да һәзәр сәјјалымыр. Она, таразлыг Јаратмаг үчүн парсанк бөрјитмәк ләзимиляр. Гајыгын өзүндән фәргил оларат парсанки кәдк, сәибалы ағачдан дүздөдилөр. Гајыг ијирин килограм олур, парсанк иса алди.

Парсанк гајыга ина Јердән чөкәдиләр. Она иса палма Јарпагаларинда тохунмуш Јекон бөрјидиләр. Вөссалам. Демәли, гајыг һәзирдыр. Ырчө галыр огула бычач өз гартун вермәк. Јалыыз бундан сонра дөңиз ичтарларинин жени алсын итәһәсәсы суларин гојунча чыха биләр.

Һәм диллери, һәм да зәһирә көркәмлери илә ведзолар башга мелагалардан—Мадагаскар адалары санилориндән аз фәргләнйрләр. Ведзо рөвәјәтлоринә көрә, сәилдә Јашајан, адымы дөңиз илликлериндән, үчә дагырдан кәлмиш башга, даһа күчлү гөбиленләр онларын улу бабаларын чөлөб-таламышлар. Әкинчи ведзо мәһсулу Јыгмага мәчәк тапмачыш дагыр дөңиздән адамлар пејда олар, ахырчычә дөңә кими аллариндән алаарышлар. Ачындан өлмәкөк үчүн ведзолар

СУДАКИ ИЗЛӘР КИМИ

Һаггында данышдыгьмыыз үч гөбилә нө мәншө, нө дил, нө да адәт сарыдап гәтјиди багы дејилләр. Өзлери де бир-бирлариндән чох аралы Јашајырлар. Ама бунунла белә һөјәт тарлариндә нө иса бир охшарлыг вар. Буна көрә дө онлары өрәнән муһтәссислар һамин гөбиләлар. Јарлырафат-Јарычиди, үкүми бир ад вериблөр—«дөңиз гарачылары». Һалбуки һөңги гарачыллара онларын һеч бир дәхли Јохдур. Изаһлы лүгәтдә «гарачы олмаг», «гарачы күзараны кеңирчә» аңлајышлары белә шәрһ олунур—сөркәрдән, Јурдус-Јувасы Јашамаг.

Бу аңлајыш һаггында данышдыгьмыыз МОКЕН, ВЕДЗО өз БОДЖАА гөбиләлориндә де андир. Һәкин гөбиләлорин даһми мөксәни Јохдур, һәр күн гүрүб онлары тәзә бир Јердә Јахалдыр. Даим дөңизлери долашытлариндән алдарыны «дөңиз гарачылары» гојублар. Алимләр узун мујдот «дөңиз гарачылары» илә маргаланмајыблар. Бууну муһталиф сәбәблери вар—эввола, һәмин гөбиләлорин, мәсәлән, мөкөнлөрин мөвчүдлүгү һаггында һеч нө билон Јох иди, кинчиси—бу гөбиләлори тапмаг, онларын гуш ганады гајыгыларынн судакы изләрини тапмаг кими шөјдир.

МОКЕНЛӘР

Адаман дөңизиндәки Мергун архипелагын да ики Јуаз гөдөр ада вар. Әлбәттә, биз Јалыыз ири адалары нәзәрдә тутуруг, хырдалары һеч

сәја алаң Јохдур. Лакин онларын һамысы—ирлөр дә, хырдалар да, һап балачалар да олдуыр. Ададан алаја сәсиз-сәмирсә гајыглар узур. Бу гајыгларда гөриб дөңиз сөркәрдәлары олак мөкөнлөр узурлар. Мөкөнләр бәһ тутур, мирвари Ыгырлар.

